

Het Recht op Cultuur

Informatiepakket

INHOUD

Inleiding

Rechten die op het spel staan

Internationale en regionale instrumenten voor bescherming en promotie

Nationale agentschappen voor ondersteuning, bescherming en begeleiding

Materiaal voor actievoeren, onderwijs en opleiding

Andere bronnen

Deze informatiebundel is een vertaling door VORMEN vzw van de Study Guide “The Right to Culture” van Human Rights Education Associates (HREA).

Deze ‘Study Guides’ zijn informatiepakketten die een inleiding bieden tot verschillende mensenrechtentema's. Ze geven definities, een overzicht van belangrijke rechten die op het spel staan, mensenrechteninstrumenten, alsook beschermings- en hulpinstanties. Er staan links* in naar de volledige teksten van relevante internationale verdragen, en naar ander bruikbaar materiaal, onder meer op de websites van HREA en van de Universiteit van Minnesota Human Rights library.

* Opmerking: de links zijn in deze papieren / pdf-versie niet zichtbaar. Om te weten welke deze link is, kan u terecht op de html-versie van deze tekst: www.vormen.org/informatie/Cultuur/IndexC.html

Andere uitgaven in deze reeks zijn: “Seksuele oriëntatie en mensenrechten”, “Voedsel en water”, “Vluchtelingen”, “Mensenrechten van personen met een handicap”, het “Europees systeem van bescherming en promotie van mensenrechten”, “Duurzame ontwikkeling”.

Je kan de pakketten raadplegen op onze website (www.vormen.org/informatie/) en downloaden in pdf-formaat.

Vertaling van de studiegids “The Right to Culture” naar het Nederlands met de goedkeuring van Human Rights Education Associates (www.hrea.org).

Oorspronkelijke titel: “The Right to Culture”, Human Rights Education Associates, 2003.

VORMEN vzw

Lange Gasthuisstraat 29

2000 Antwerpen

Tel.: 03/293 82 15

www.vormen.org

mensenrechteneducatie@vormen.org

Inleiding

Het recht op cultuur in de mensenrechtenwetgeving is in essentie het huldigen en het beschermen van de creativiteit en de tradities die de mensheid rijk is. Het recht van het individu om diens cultuur te beleven en bij te dragen aan de cultuur en de wetenschap, zonder enige tussenkomst van de staat, is een mensenrecht. Onder de internationale mensenrechtenwetgeving valt ook de verplichting van regeringen om culturele activiteiten en artefacten te bevorderen en te beschermen, zeker als deze een universele betekenis uitdragen.

Cultuur wordt overweldigend toegejuicht als een positief gegeven in de meeste mensenrechteninstrumenten. Toch wordt erkend dat bepaalde culturele en sociale praktijken een negatieve impact kunnen hebben op de gezondheid en het welzijn van een individu.

Rechten die op het spel staan

Internationale en regionale instrumenten beschermen een reeks cruciale rechten die betrekking hebben op cultuur:

Het recht op cultuur

Dit recht omvat verschillende componenten:

- het recht om deel te nemen aan het culturele leven;
- het recht om mee te genieten van de voordelen van wetenschappelijke vooruitgang;
- het recht van het individu om voor wat betreft diens morele en materiële belangen, inzake de bescherming van zijn wetenschappelijke, literaire of artistieke productiviteit, de hiermee verband houdende auteursrechten te genieten;
- het recht om vrij te zijn van inmenging van de staat bij het verrichten van een wetenschappelijke of artistieke activiteit.

Het begrip cultuur heeft geen duidelijke definitie in de mensenrechtenwetgeving. In de verklarende woordenboeken wordt het begrip als volgt gedefinieerd:

“the total range of activities and ideas of a group of people with shared traditions which are transmitted and reinforced by members of a group” of “the artistic and social pursuits, expression, and tastes valued by a society or class, as in the arts, manners, dress, etc.” (Collins English Dictionary)

“(de totale waaier van activiteiten en ideeën van een groep mensen met gedeelde tradities die uitgevoerd, overgebracht en ondersteund worden door de leden van een groep” of “de artistieke en sociale gedragingen, uitdrukkingen en smaken gewaardeerd door een gemeenschap of klasse, zoals in de kunsten, manieren, kledij, enz.”)

“geestelijke en maatschappelijke ontwikkeling en beschaving, veredeling van de geest” of “wijze waarop een maatschappij haar normen en waarden inricht” (Prisma)

“geheel van voortbrengselen van een gemeenschap” of “kunst en wetenschap” (van Dale)

De bescherming van cultuur in de mensenrechtenwetgeving kent twee concepten. Ten eerste, het recht van mensen om gedeelde tradities en activiteiten uit te voeren en voort te zetten. Ten tweede, de bescherming van cultuur in de internationale wetgeving: de wetenschappelijke, literaire en artistieke productiviteit van de samenleving.

Het recht op zekerheid van bestendinging en een voortzetting van cultuur

Staten zijn ertoe verplicht om de nodige stappen te ondernemen voor de bestendinging, ontwikkeling en verspreiding van wetenschap en cultuur, ten behoeve van een volledige realisering van dit recht. De verplichtingen van de staten om het culturele werelderfgoed te respecteren en te beschermen, werden in het bijzonder beklemtoond door de overeenkomsten die onder de voogdij van de UNESCO werden aangenomen. Bijzondere maatregelen betreffende de verantwoordelijkheid van de oorlogvoerende partijen in tijden van oorlog werden hierin opgenomen. Dergelijke kwesties kwamen meer onder de belangstelling te staan met de recente conflicten in Afghanistan, met de bombardementen van de wereldberoemde sites en in Irak, waar het plunderen van antiques uit musea niet kon worden tegengehouden.

Het recht om van schadelijke culturele praktijken bespaard te blijven

De meeste verdragen in de mensenrechten die zich voornamelijk bezighouden met de waarde van culturen en de benadrukking van de culturele verscheidenheid, besteden weinig aandacht aan het feit dat bepaalde culturele praktijken ook schade kunnen berokkenen. Het Afrikaanse Handvest voor de Rechten en het Welzijn van het Kind, erkent dat sommige traditionele sociale en culturele praktijken schadelijk kunnen zijn voor de gezondheid van het kind en verbiedt deze dan ook. Al is er geen lijst van zulke praktijken in het handvest voorzien, behoort bijvoorbeeld vrouwenbesnijdenis tot deze schadelijke praktijken.

Het belang van de internationale culturele samenwerking

Het belang van de internationale culturele samenwerking wordt door vele verdragen uitgebreid behandeld. De gelijkheid en gelijkwaardigheid van alle culturen worden daarbij beklemtoond. Van de staten wordt verwacht dat zij culturele studies in hun educatieve programma's opnemen, door het onderricht in vreemde talen, beschavingen en cultureel erfgoed. Culturele educatie wordt aanzien als een middel voor bevordering van vrede en stabiliteit en voorkoming van ethische en raciale conflicten.

UNESCO (*United Nations Educational Scientific and Cultural Organization*)

Het belangrijkste objectief van de UNESCO is het bevorderen van de vrede en de veiligheid in de wereld, door de samenwerking rond onderwijs, wetenschap, cultuur en communicatie tussen de naties aan te moedigen. Op deze wijze beoogt ze een universeel en hoog ontwikkeld respect voor gerechtigheid, voor de regel van de wet en voor de mensenrechten en de fundamentele vrijheden die voor alle volkeren van de wereld gelden, zonder enig onderscheid op basis van ras, sekse, taal of religie, dankzij het Handvest van de Verenigde Naties verwezenlijkt kan worden.

Om haar mandaat een praktisch gehalte te geven, voert de UNESCO vijf principiële opdrachten uit:

- prospectieve studies: welke vormen van onderwijs, wetenschap, cultuur en communicatie zijn relevant voor toekomst;
- bevordering, verspreiding en uitwisseling van kennis: voornamelijk op basis van onderzoek, opleiding en onderwijspraktijken;
- vastleggen van normen: de voorbereiding en aanneming van internationale instrumenten en statutaire aanbevelingen;
- expertise: voorzien voor de lidstaten in functie van hun ontwikkelingsbeleid en hun projecten, onder de vorm van 'technische coöperatie';
- uitwisseling van gespecialiseerde kennis.

Internationale en regionale instrumenten voor bescherming en promotie

Instrumenten van internationaal recht bestaan onder de vorm van *verdragen* (ook overeenkomst, conventie, of protocol genoemd), bindend voor de staten die deze overeenkomsten afsluiten. Na het afronden van de onderhandelingen wordt de verdragtekst voor echt en definitief opgemaakt en door de vertegenwoordigers van de staten ondertekend. Een staat kan zich op verscheidene manieren verbinden tot de toepassing van een verdrag. De meest gangbare manieren zijn de *ratificatie of de toetreding*. Een nieuw verdrag wordt geratificeerd door de staten die bij de onderhandelingen waren betrokken. Een staat die niet heeft deelgenomen aan de onderhandelingen kan op een latere datum nog tot het verdrag toetreden. Het verdrag *wordt van kracht* of wordt geldend zodra een vooraf bepaald aantal staten het verdrag hebben geratificeerd of er tot zijn toegetreden.

Bij het ratificeren van of het toetreden tot een verdrag kan een staat *voorbehoud* maken met betrekking tot één of meerdere artikelen van het verdrag, tenzij het verdrag elk voorbehoud uitsluit. Dit voorbehoud kan doorgaans op elk ogenblik worden ingetrokken. In sommige landen hebben internationale verdragen voorrang op de nationale wetten, in andere landen is er mogelijk een specifieke wet vereist, welke aan een internationaal geratificeerd verdrag kracht van nationale wetgeving toekent.

Praktisch alle staten die een internationaal verdrag hebben geratificeerd of er tot zijn toegetreden moeten decreten uitvaardigen, bestaande wetten aanpassen of nieuwe wetgeving invoeren om de volledige toepassing van het verdrag op het eigen grondgebied te waarborgen.

De *bindende verdragen* kunnen worden aangewend om regeringen ertoe te verplichten de verdragsbepalingen die van belang zijn voor de rechten van kinderen en jongeren te eerbiedigen. De *niet-bindende instrumenten* zoals verklaringen en resoluties, kunnen in relevante situaties worden gebruikt om druk uit te oefenen op regeringen door mogelijke blootstelling aan negatieve publiciteit. Regeringen die gevoelig zijn voor hun internationaal imago, passen als gevolg hiervan mogelijk hun beleidsvorming aan.

Wat hier volgt, zijn de internationale overeenkomsten, verklaringen en verbintenissen die de bouwstenen vormen voor de bescherming en de bevordering van de culturele rechten:

VERENIGDE NATIES

Universele Verklaring van de Rechten van de Mens (1948)

In artikel 27 worden de culturele rechten besproken:

“Ieder heeft het recht om op een vrije manier deel te nemen aan het culturele leven van de gemeenschap, om te genieten van de kunsten en om mede voordeel te halen uit de wetenschappelijke vooruitgang en haar meerwaarde. Ieder heeft het recht om de bescherming te genieten met betrekking tot de morele en de materiële belangen die het resultaat zijn van om het even welke wetenschappelijke, literaire of artistieke prestatie, waarvan men zelf de maker is.”

Internationale Convenant voor Economische, Sociale en Culturele Rechten (ICESCR, 1966)

Het ICESCR werd aangenomen door de Algemene Vergadering in december 1966 en in werking gesteld in 1976. Het convenant werkt de principes van de mensenrechtenverklaring uit en is wettelijk bindend voor alle staten die het hebben ondertekend en bekrachtigd.

In artikel 15 lezen we het volgende:

1. Ieder heeft het recht om
 - deel te nemen aan het culturele leven;
 - mee te genieten van de voordelen van wetenschappelijke vooruitgang en haar toepassingen;
 - voor wat betreft diens morele en materiële belangen, inzake de bescherming van zijn wetenschappelijke, literaire of artistieke productiviteit, de hiermee verband houdende auteursrechten te genieten;
2. de deelnemende staten zijn onder het huidige convenant verplicht om die stappen te nemen, die een volledige verwezenlijking van dit recht mogelijk maken, namelijk onder meer datgene wat noodzakelijk is voor het behoud, de ontwikkeling en de verspreiding van de wetenschap en de cultuur;
3. de deelnemende staten van het huidige convenant beschouwen het als noodzakelijk dat de vrijheid voor het wetenschappelijk onderzoek en de creatieve activiteit gerespecteerd zal worden;
4. de deelnemende staten van het huidige convenant erkennen de voordelen die verbonden zijn aan de bevordering en de ontwikkeling van de internationale afspraken en de samenwerking in de wetenschappelijke en de culturele domeinen.

Het Comité voor Economische, Sociale en Culturele Rechten

Dit werd opgericht in 1985 en bestaat uit 18 onafhankelijke experts die waken over het implementeren van de conventie. Mogelijke schendingen van economische, sociale en culturele rechten kunnen gemeld worden aan dit comité. Om een sturende opdracht voor de conventie mogelijk te maken, werd het comité niet door de conventie, maar wel door de Economische en Sociale Raad van de Verenigde Naties (ECOSOC) opgericht. Deelnemende staten worden verondersteld om periodieke rapporten bij het comité neer te leggen. Dit comité is al evenzeer ontvankelijk voor informatie, afkomstig van internationale organisaties, ngo's en andere bronnen. Sinds 1990 is er een discussie over de aanname van een optioneel protocol om individuen en groepen in staat te stellen zich rechtstreeks met hun klachten over schendingen tot het comité te richten.

Limburg Principes betreffende het implementeren van het Internationale Convenant voor Economische, Sociale en Culturele Rechten (1986)

Deze werden goedgekeurd door een groep van experts tijdens een meeting over internationaal recht in 1986 in Maastricht, en zij geven een interpretatie van de staatsverplichtingen onder het ICESCR. Ze behandelen de economische, sociale en culturele rechten over het algemeen, maar het implementeren van de culturele rechten wordt hier toch het meest beschreven.

Maastricht Richtlijnen in de Schendingen van Economische, Sociale en Culturele Rechten (1997)

Deze werden ontwikkeld door een groep van 30 experts in 1997. De richtlijnen zijn een verdere uitwerking van de Limburg Principes betreffende het implementeren van het Internationale Convenant voor Economische, Sociale en Culturele Rechten. Ze geven een meer algemene toepassing op de economische, sociale en culturele rechten, maar de meeste aandacht gaat uiteindelijk ook hier naar de culturele rechten.

Verklaring van de Principes van Internationale Culturele Samenwerking (1966)

Deze verklaring werd overgenomen door de Algemene Vergadering van UNESCO in 1966. Ze benadrukt het belang van de culturele samenwerking op een internationaal niveau en de voordelen dat dit met zich meebrengt voor een betere verstandhouding tussen volkeren en mensen.

Aanbeveling inzake Educatie voor Internationale Verstandhouding, Samenwerking en Vrede en Educatie in de Mensenrechten en Fundamentele Vrijheden (1974)

Deze aanbeveling werd ontwikkeld door de Algemene Vergadering van UNESCO in 1974. Ze benadrukt de belangrijke rol die cultuur kan spelen als een onderdeel van educatieve programma's, bij het bevorderen van de culturele verstandhouding en de bestrijding van rassenhaat.

Verdrag inzake de Rechten van het Kind (1989)

Dit grote document, waarin alle aspecten van het leven van het kind behandeld worden, is aangenomen in 1989 en bespreekt specifiek de culturele rechten. Het verdrag stelt in artikel 29 voorop dat de educatie van een kind een bijdrage kan leveren tot een groter respect voor de eigen culturele identiteit, taal en waarden, voor de culturele waarden van het land waarin het kind opgroeit, voor het land waarvan het afkomstig is, en voor alle beschavingen die anders zijn dan de eigen beschaving. Schendingen van deze rechten kunnen behandeld worden door het Comité voor de Rechten van het Kind van de Verenigde Naties.

UNESCO

UNESCO houdt toezicht over de naleving van een aantal overeenkomsten, die de bescherming van de monumenten, de architecturale en de archeologische sites moeten garanderen. Onder deze overeenkomsten worden de staten ertoe verbonden om het werelderfgoed die een universele waarde hebben te respecteren en te beschermen.

Conventie betreffende de Bescherming van 's Werelds Culturele en Natuurlijke Erfgoed

Deze conventie werd door UNESCO aangenomen in 1972 en een Werelderfgoed Comité werd opgericht om toezicht te houden over de implementatie ervan. Een speciale

conventie die handelt over de verantwoordelijkheden van de staten in tijden van oorlog, de Conventie voor de Bescherming van Cultureel Eigendom in Geval van Gewapend Conflict, trad in werking in 1956 met een tweede protocol dat toegevoegd werd in 1999. Deze behandelt verscheidene onderwerpen, waaronder het nemen van dergelijke sites als doelwit en de verantwoordelijkheden van de inzittende macht om elke diefstal in deze plaatsen te voorkomen.

AFRIKAANSE UNIE (VROEGER: ORGANISATIE VAN DE AFRIKAANSE UNIE, OAU)

Afrikaanse Handvest voor de Mensen- en Volkenrechten (1981) (art. 22)

Deze overeenkomst garandeert het recht van alle volkeren tot economische, sociale en culturele ontwikkeling.

Afrikaanse Handvest voor de Rechten en het Welzijn van het Kind (1990)

Het Afrikaanse kinderrechtenverdrag voegt een nieuwe dimensie toe aan de discussie rond de culturele rechten, zoals tot uiting komt in artikel 21, waar de bescherming van kinderen tegen schadelijke sociale en culturele praktijken voorop wordt gesteld. Het verplicht de staten om alle schadelijke praktijken te elimineren, die nadelig kunnen zijn voor de gezondheid van het kind en discriminerend zijn op basis van sekse of eender welke andere status. Kindhuwelijken en de verloving van jongens en meisjes is verboden; de staten dienen erop toe te zien dat 18 jaar als de absolute minimumleeftijd geldt voor een huwelijk.

EUROPESE UNIE

Handvest voor Fundamentele Rechten van de Europese Unie (2000) (art. 22)

Het Handvest stipt aan dat de deelstaten van de Europese Unie de culturele, religieuze en linguïstische diversiteit zal respecteren.

ORGANISATIE VAN AMERIKAANSE STATEN (OAS)

Amerikaans Verdrag voor de Mensenrechten (1969) (art. 26)

Het Amerikaans Verdrag voor de Mensenrechten, dat van kracht ging in 1978, beschermt de economische, sociale en culturele rechten en plaatsen, een verplichting opgelegd aan de staten voor het planmatige realiseren van deze rechten.

Protocol van San Salvador: Aanvullend Protocol bij de Amerikaanse Conventie van de Mensenrechten voor de deelgebieden, de Economische, Sociale en Culturele Rechten (1988) (art. 14)

Het Aanvullend Protocol voor de Economische, Sociale en Culturele Rechten (het "San Salvador-protocol") trad in werking in 1999 en bouwt verder op deze principes. De overeenkomst erkent het recht van eenieder om deel te nemen aan het culturele en artistieke leven van de gemeenschap, te genieten van de voordelen van wetenschappelijke en technologische vooruitgang, en te genieten van de bescherming van morele en materiële belangen die voortkomen uit elk wetenschappelijk, literair of artistiek product waar men zelf de auteur van is. Staten moeten stappen ondernemen om een volwaardige uitoefening van het 'recht op de voordelen van cultuur' te garanderen; zij moeten de vrijheid beschermen die onmisbaar is voor het wetenschappelijk onderzoek en voor creatieve activiteit, en zij dienen de internationale samenwerking in de wetenschappelijke domeinen, kunsten en cultuur aan te moedigen.

Nationale agentschappen voor ondersteuning, bescherming en begeleiding

Landen die deze internationale en regionale overeenkomsten bekrachtigden, hebben zich ertoe verbonden om de verplichtingen die onder deze conventies vallen na te komen, en dit door deze voorzieningen volledig te implementeren in de legislatuur op het nationale niveau. De opvolging van de implementatie van het recht op cultuur is geen gesystematiseerd proces. Het UNESCO Werelderfgoed Comité brengt bepaalde aspecten van de bescherming van het recht op cultuur onder de aandacht, samen met het belang van het behoud van 's werelds culturele erfgoed, onder meer de geklasseerde sites. Documentatie over de nationale implementatie van het recht op cultuur kan gevonden worden op de website van de Verenigde Naties, onder Comité voor Economische, Sociale en Culturele Rechten.

Materiaal voor actievoeren, onderwijs en opleiding

Voor actievoerders

Module over culturele rechten in: Circle of Rights. Economic, Social en Cultural Rights Activism: A Training Recourse (International Human Rights Internship Program/Forum-Asia).

Deze module brengt sommige moeilijkheden die activisten ervaren ter discussie, waarbij er extra veel aandacht wordt besteed aan culturele kwesties. Er wordt tevens een overzicht geboden van de belangrijkste internationale en regionale voorzorgsmaatregelen die de bescherming van culturele rechten moeten garanderen. Daarnaast discussieert men over de onzichtbaarheid en onafhankelijkheid van de culturele rechten ten opzichte van de andere mensenrechten, en wordt er voornamelijk ingegaan op enkele typische probleemgevallen die gerelateerd zijn aan de culturele rechten: "culturele eigenheid", traditionele volkeren en hun culturele rechten, vrouwenrechten en cultuur, wetenschappelijke vooruitgang en cultuur, etc..

Ripple in Still Water: Reflections by Activists on Local- and National-Level Work on Economic, Social and Cultural Rights (International Human Rights Internship Program)

Thesaurus of Economic, Social en Cultural Rights: Terminology and Potential Violations (Stephen Hansen).

Deze encyclopedie rangschikt, classificeert en relateert de rechten, de terminologie, en de potentiële schendingen, betrekking hebbend op de artikels 1-15 van het Internationale Convenant voor Economische, Sociale en Culturele Rechten, zowel structureel als thematisch.

Voor docenten

All Different, All Equal education pack (Raad van Europa).

Dit materiaal werd ontwikkeld voor een doelgroep vanaf 14 jaar. Het boek is vooral bedoeld om in informele educatieve omgeving gebruikt te worden maar de activiteiten zijn evengoed bruikbaar binnen de schoolmuren. (VORMEN vzw heeft een Nederlandstalige versie van dit pakket ontwikkeld: Allemaal Anders, Allemaal Gelijk.)

Neighbours: Learning to respect one another (Jana Ondrácková).

De bedoeling is hier om jongeren tussen 12 en 18 jaar vertrouwd te maken met de multiculturele geschiedenis en de traditie van hun land en om bij hen een attitude voor een wederzijdse verstandhouding op te roepen en zo ook het respect te bevorderen tussen individuen en groepen, tussen mensen uit meerderheids- en minderheidsgroepen in het algemeen.

Andere bronnen

Cursussen en opleidingsmogelijkheden over economische, sociale en culturele rechten

Organisaties die het recht op cultuur promoten en verdedigen